

F.A. Underhaug fotografert i 1898 medan han arbeidde ved «Støberi & Dok» i Stavanger. Fotograf C. Kørner, Stavanger. Utlånt frå Marta Gudmestad, dotterdotter til Marta og Fredrik Underhaug.

SOSIALISTEN SOM VART EIN JÆRSK GRÜNDER

EINAR LEA

Fredrik Abrahamson Nilsson (seinare kjend som F.A. Underhaug) var fødd 27.10.1872 i Valen i Sunnhordland. Han vart kjend som grunnleggjaren av F.A. Underhaugs Fabrik på Nærbø, og vi reknar han idag som ein av «gründerane» i den jærske industrien. Vi er så heldige at vi har 3 rekneskapsbøker for åra 1895 – 1907 etter F.A. Underhaug. Dette er rekneskapsbøker for privatpersonen Underhaug, og dei gjev oss eit personleg og detaljert bilete av dagleglivet til ein ung mann i åra rundt hundreårskiftet. Bøkene viser ein ung mann som er målretta og nøyaktig i alt han førete seg. Vi skal fylgja F.A. Underhaug litt nærare i åra frå 1895 til han tok avgjerda om å starta «for seg sjølv» på Nærbø i 1907.

På Voss i 1895

I mars 1895 sit ein ung mann og skriv notat i lyset frå ei parafinlampe. Den unge mannen er Fredrik Underhaug som då var i arbeid hjå L. Seim som dreiv smie og vognmakarverkstad på Voss den gong. Fredrik er 23 år, og det går nå mot slutten av læretida som smed hjå Seim.

I mars det året kjem han på at han skal kjøpa seg ei rekneskapsbok og byrja føra rekneskap over alt han gjer som har ein økonomisk konsekvens for han. Og det gjer han til gagns dei neste 12 åra! Kvart minste utlegg og inntekt finn vi sirleg ført inn i rekneskapsbøkene med kraftig og fin handskrift, og stødig ortografi.

Han opnar rekneskapen sin med kr.1,35 i kassen og med å ha til gode kr. 19,- hjå L. Seim.

Samstundes fører han inn i «opningsrekneskapen» sin at han skuldar ein A.A. Molven kr. 5,25 for skyss og ei bukse.

Så opnar han kostnadsida med «Spandasi» kr.

0,10. Dette uttrykket finn vi att seinare fleire gonger, og med det meiner han at han har bevilga seg ein liten «utskeielse» i form av snop, brus eller anna som kan fortærast!

Men så kjem det ein linjal, 2 teiknevinklar, teiknepapir og blyant – kr. 1,35. Han tek nå til å tenkja litt vidare enn til reint smedearbeid. Han er medlem i noko som heiter D.u.f., kva nå dette er. Han betalar kontigent, og går på møter der. I mai 95 kjøper han «Socialismens Problem» som kostar 0,70 kr. Han kjøper og «Sosialdemokraten»¹ og «Den 17. mai»² Det er her på Voss han får den utviklinga som førde til at då han seinare kom til Kverneland, vart han sett på som «sosialist og fritenkjar».

1. «Sosialdemokraten» var organ for Det norske arbeiderparti, og skifta seinare namn til «Arbeiderbladet».
2. «Den 17. mai» var hovudorgan for målrørsla. Det starta opp 1894. Arne Garborg var óg redaktør av dette tidsskriftet ein periode.

Fredrik har kost og losji hjå ei dame som heiter Synniva Ullesta. Han betaler kr. 2,- for månaden for losji og kr. 5,50 for kosten. Han tener kr. 10,- for veka hjå Seim. 60% av det han tener går såleis til mat og husrom.

I april fører han 25 øre for å sjå lysbilet. Vi kan vel på ein måte seia at det var kino den gongen. Den 13. mai er nok ein «vond» dag. Då betaler han kr. 8,- for «plombering av 4 tænder».

(Dette svarer til at ein arbeider hjå Underhaug idag skulle betala kr. 2700,- for å plombera 4 tenner!) Tannlækjar og doktor var dyre på den tida!

I mai reiser så Fredrik frå Voss til Eide og derfrå heim til Jondal. Han kjøper seg eit norsk flagg og ei sløyfe i Eide. Det er tydeleg at han bur seg på 17. maifeiring i Jondal! Han tek nå til å gjera allslags arbeid for folk, mest smedearbeid. Dette gjev innkomme, men ikkje så mykje som det faste arbeidet hjå Seim gav. Sommaren 1895 er han heime hjå mor og sysken. Mor får nok å stå i!

Den 19. september står det «Lånt mama» kr. 2,40. Av dette, og av noko han skriv seinare, forstår vi at han sa mamma og pappa og ikkje mor og far i sine unge år.

I oktober kjøper han seg ei lesebok, geografi, reknebok og ei diktatbok. Det er nå han byrjar på Ulvik Folkehøgskule. Han får eit stipend på kr. 30,- i mars 1896. Det er nok noko som kjem godt med. Etter at skulen er slutt, er han på plass hjå L. Seim att. Seim må etter alt å døma ha vore godt nøgd med den tidlegare læreguten sin.

Men så 13. mai står det i rekneskapsboka hans: «Brev til Kværneland» (han er alltid nøye med å føra portoen når han sender brev.) Det er utan tvil i dette brevet han skriv til O.G. Kverneland, og spør om å

få arbeid på Jæren. Dagen etter høyrer han på foredrag som Per Sivle held på Voss. Dette kostar 25 øre!

5. juni står det: «Oppgjer med Seim – kr. 40,-». Han forlet nå Voss, og reiser heim til Jondal, og 9. juni går det vidare til Stavanger og Kvernaland.

Han har fått arbeid ved Kverneland Fabrik AS, og eit nytt kapittel i livet hans tek til.

Ungkarsliv på Kvernaland og i Stavanger 1896–1899

Fabrikken sytte for kost og husrom til dei smedane som ikkje var gifte og hadde familie. Fredrik bur på same måte den fyrste tida. Han kjem fort inn i det «miljøet» der var på Kverneland den gong. Der spekar dei kort, og med den sansen Fredrik har for å gjera greie for kvart øre han bruker, står det difor i boka den 4. juli i 96: «tapte i kortspel – kr. 1,00.»

Den 19. juli vinn han 69 øre for så å tapa 1,10 att den 20. juli. Dette går att utover den fyrste tida. Han vinn og taper, mest det siste!

Han har kr. 7,- i vekeløn den fyrste tida, og i tillegg kost og losji, som det heiter.

Fredrik er ein flittig brevskrivar den fyrste tida. Kan henda lengtar han litt heim, eller kan hende har han lyst til å fortelja slekt og vener korleis han har det på den nye plassen sin på Jæren. Og heile tida passar han på at alle økonomiske «transaksjonar» kjem inn i boka. Den 23. juli 1896 står det: «Gjevet ein fatigmann 10 øre». Sjølv det må inn i boka!

Han kjøper seg ei lærebok i stenografi, og held etter alt å døma fram med vidare utdanning, som det heiter idag. I slutten av august skriv han: «Tapt i kortspel denne måneden – 2,34», men i linja under

1896					1896				
Indtækt. Udgift.					Indtækt. Udgift.				
April 18	Først gæst kr.	8 21	15 85		Mai 1	I pungen hev eg	0 22		
"	På vekelønne fengst	6 00			"	Skuldug sk.		9 00	
"	Betalt fyr mat		5 50		"	Brev heim		0 10	
"	Banhang		0 12		"	Gladevask		0 40	
"	Brev til Sigvort Osa		0 10		"	Fengst på vekelønne	6 00		
"	20. Den 17de mai		1 12		"	Betalt fyr mat		5 50	
"	Til frellkaratmen		0 10		"	Hidelen i eit lampaglas		0 10	
"	Tysisk geografi		0 25		"	På vekelønne	10 00		
"	22 Låpa		0 10		"	Før mat		5 50	
"	24 Til eit lampaglas		0 05		"	Eskelands rettskriv		1 00	
"	Klypt hæret mit		0 20		"	17de mai medalje		0 20	
"	På vekelønne fengst	6 00			"	Brev: Kverneland		0 10	
"	Betalt fyr mat		5 50		"	Brev: K. 6		0 10	
"	Brev til K. 6		0 10		"	Kjøpt på Per Sivle		1 25	
"	28 På foredrag. Indtækt		0 10		"	Spandari		0 18	
"	30 I pungen hev eg		0 22		"	Skinnerudfarna		0 10	
"	30 Skuldug sk.	9 00			"	Kee vask		0 50	
	kr.	29 21	29 21		"	På vekelønne (5 dag)	7 00		
						Totals pro bok	23 22	22	93

Faksimile av rekneskapsboka hans i april og mai 1896. Mai var tydeligvis ein hendelsesrik månad. Han har både kjøpt «Eskelands rettskriving» og 17. mai medalje, høyrte på foredrag av Per Sivle og sendt brev til Kverneland – truleg med førespurnad om arbeid.

står det: «I pungen hev eg – 43,95». Han sparer pengar trass i «uturen» sin i kortspel.

Og så går løna opp frå 7 til 8 kroner veka i september.

Haustmarken i Stavanger var ei stor hending på den tida, og i oktober er han der, etter alt å døma saman med andre han arbeider ilag med. Den 27. oktober skriv han «ødelagt på marken 6,39». Kva han meiner med dette er ikkje godt å vita, men med 8 kroner veka i løn meiner han sikkert at han har «sotla vekk» mykje penger på marken når han bruker 6,39.

Same dag kjøper han forresten eit lommeur av Jakob Eide for kr. 13,-

Elles går resten av 1896 utan spesielle hendingar. Han skriv eit par brev til far sin som er i Sør-Afrika, der han er «meister» ved ein fyrstikkfabrikk, som han var med og bygde opp der nede. Han sender brev til mor si og syskena sine. Spesielt skriv han regelmessig til systera Margrete.

Vinteren må ha kome tidleg det året. I desember står det: «Eit par skjesser – 2,40». Så det er tydeleg at det var skeiseis på Frøylandvatnet alt i desember.

Han reiser heim til Jondal, og feirar jul der saman med mor og sysken. Far er framleis i Sør-Afrika.

Vinteren 1897 er Fredrik med på litt av kvart, og han er ein flittig brevskrivar. Han skriv til mor og sysken og regelmessig til syskenbarnet, Arne Vik, som han alltid hadde god kontakt med. Han skriv og fleire gonger til ein «sersjant Njå», og vi kan berre lura på kva som var bakgrunnen for dette.

Han kjøper seg «Seips Visebok», og går på fest i Frøyland Ungdomslag den 23. januar. Han kjøper og ein bibel for kr. 1,25. Er det fritenkjaren Underhaug som skal samla ammunisjon tru?

Påske tek han seg ein tur til Sandnes, og kjøper ei underbukse til 1,80, ein hatt til 2,80 og øl for 2,30. Bak øl skriv han i rekneskapsboka «svineri»!

Pinsehelga reiser han så på vitjing til slekt i Valen, der mor hans var frå, og der han sjøl var fødd. Resten av 1897 går uten serlege hendingar. Han skriv til Ing. Bryn i Kristiania og til «Internasjonal Patentbureau». Kva slag oppfinning han pønskar på, veit vi ikkje. Han feirar si fyrste julehelg på Jæren saman med arbeidskameratar som heller ikkje kan reisa heim for helga.

Han sender 12 julekort den 7. desember, til familie og vener. Og nærare jul reiser han til Sandnes og kjøper skjorte og slips, 2 kragar og ei nål. Og dessutan «mat, bonbon, apelsin og Tyrilhans Julenr.». Han kjøper regelmessig «Den 17. Mai» og nokre gonger eit blad som heiter «Unge Skud».

Fredrik må til doktoren om hausten, for magen, og får medisin for dette. Den 30. desember må han til doktoren på nytt, og betalar 4,50 for dette og nokre pillar. Det var dyrt å gå til doktor den gongen, og på Kverneland var det ikkje nokon sjukeekasse.

Han går så inn i 1898, og noko av det fyrste han gjer då, er å kjøpa seg teiknepapir, blekk og pennar. Han skriv til «Internasjonal Patentbureau». Vi veit ikkje kva han pønskar på, men det er tydeleg at han vil søka patant på noko. Kan det vera den vendepløgen han utvikla og prøvepløyde med hjå eldste bror til O.G., Rasmus Kverneland? Denne plogen låg ennå på ein dobbel steingard på Frøyland i 1950-åra, rusta og fæl. Fredrik hadde temperament, og sonen til Rasmus, Gabriel, som var like gamal som Fredrik, har fortalt at han gjekk frå plogen i full frustrasjon då han ikkje virka som venta!

Den 22. januar 1898 finn vi Marta Kverneland for fyrste gong i rekneskapsboka til Fredrik. Då står det: «En brosjé (til Marta) kr. 1,80». Marta er eldste dotter til O.G. Kverneland, og vert seinare kona til Fredrik. Den 29. januar er han på fest i ungdomslaget, etter alt å døma i lag med Marta.

Men så skjer noko seg mellom Fredrik og O.G. Kverneland. O.G. og kona Anna er bae ivrige tilhengjarar av Lars Oftedal, så den unge sosialisten og fritenkjaren frå Hardanger er kan henda ikkje noko ynskjeleg parti for dottera Marta, sjølv om han er ein dugande smed og god arbeidskar. Etter det vi kjenner til, får han «reisepass» i slutten av januar eller tidleg i februar. Den 5. februar skriv han i boka si 2,04 i utgift for bilett frå Klepp til Stavanger, og til «frakt og bæring av kufferten,» som han skriv. Han får seg nå arbeid hjå «Støberi & Dok» i Stavanger. Den gongen var dette ei stor verksemd i Stavanger. Her får han heile 15 kroner veka i løn, og her vert det trukke «sykeekasse» med 1 krone. Han betalar 6,80 for veka for kost og husrom.

Han har ikkje gløymt Marta Kverneland, for han

skriv trutt brev til henne. Den 13. mars skriv han: «Då Marta var her: Apelsin og mat 1,40», og same dag kjøper han seg nye klær for 36,40. Marta har nok vore med på sin fyrste handletur med FA!

Elles får vi greie på at han har vitja «Industriutstillingen» i Det Hvite Hus. Han kjøper «socialistiske skrifter», han skriv til «Den 17. Mai», og melder seg inn i laget «Kamp og Seier». Han er tydeleg ein av dei unge radikale i det unge arbeidermiljøet i Stavanger!

På denne tida får han også interesse for ein ny teknisk ting som hadde byrja verta kjend, sykkel. Den 11.3.98 står det i boka hans: «Brev til Norsk Beisikelfabrik». Dette er starten på ein kontakt han hadde i mange år, noko vi skal sjå seinare.

Han kjøper seg Godtemplarmerkje på denne tida. Det skulle ikkje verta meir «svineri», som han skreiv om ølet han kjøpte på Sandnes!

Påskedag reiser han på vitjing til Kverneland, eller skal vi heller tru til Marta?

I april skriv han til «Jernbanens verkstad» i Kristiansand. Han er interessert i å få arbeid der, men etter det vi kan forstå, får han ikkje eit positivt svar tilbake. Så han vert verande ved Støberi & Dok utover våren og sommaren. I pinsen reiser han heim til Jondal, og vitjar mora og dei syskena som er heime.

Så kjem hausten 1898, og då finn vi Fredrik i Trysfjord i Søgne. På Holmen i Trysfjord var det eit par år tidlegare sett igang ein stor hjulfabrikk. I ein treetasjers trebygning vart det laga kjerre- og vognhjul i alle storleikar, hjul som vart sende til vognmakarar rundt om i landet.

Korleis i all verda kunne han plutseleg finna på å reisa til Trysfjord? Svaret er enklare enn vi trur. Det var fleire frå Kverneland som tok seg arbeid i Trys-

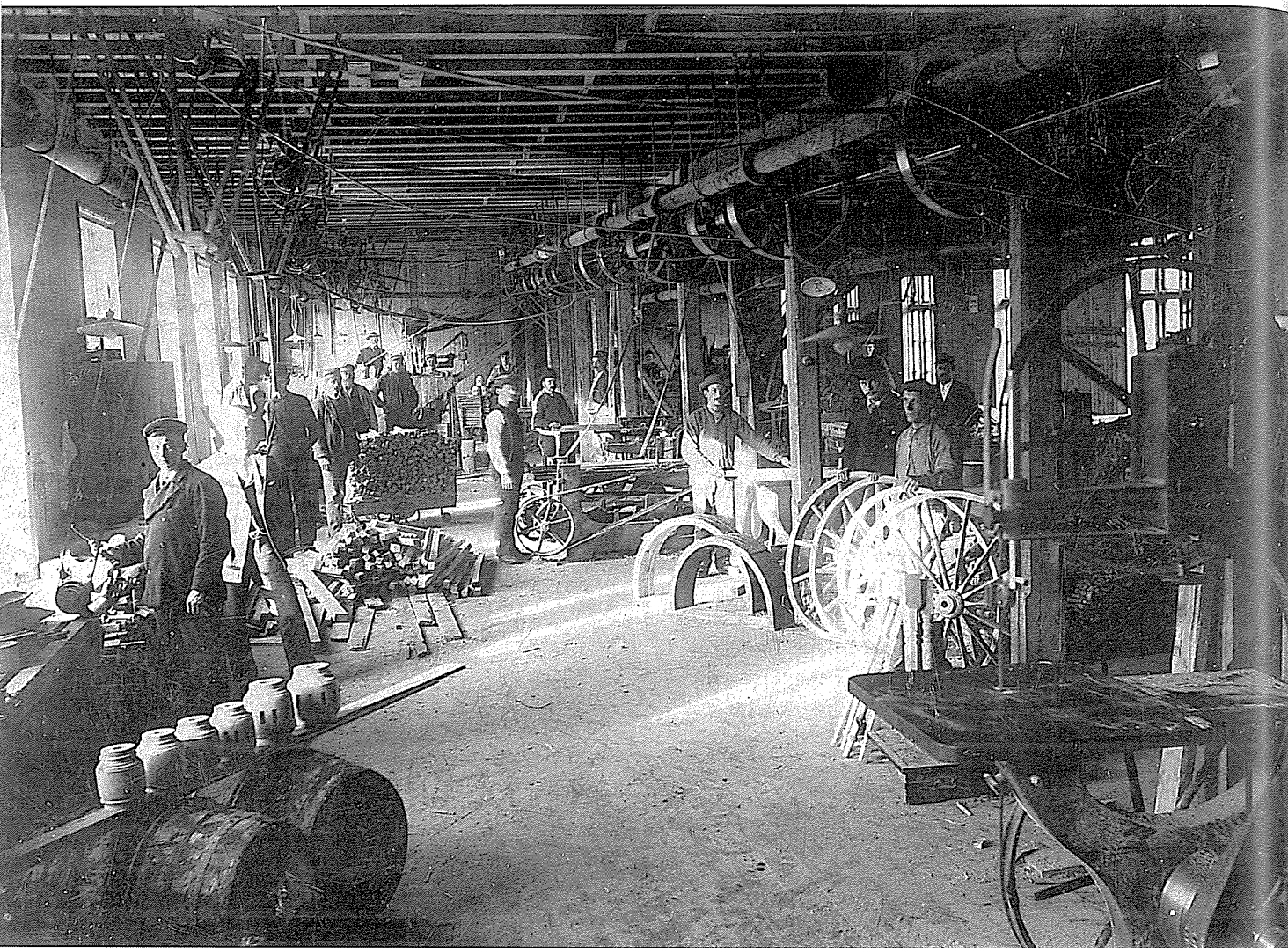
fjord på den tida, så Fredrik har sikkert teke kontakt med ein av desse. Fabrikken i Trysfjord brann forresten ned til grunnen eit par år etter at Fredrik var der, og vart aldri bygd opp att.

Fredrik er ikkje lenge i Trysfjord. Den 6. desember står det i rekneskapsboka hans: «Brev til Marta og O.G. Kverneland». Vi kan gjetta innhaldet i begge breva. Frieri til Marta, og beda den «streng faderen» om dottera si hand? Den 21. desember reiser han frå Trysfjord til Kristiansand, der han kjøper seg ein vinterfrakk til kr. 35,-, ein gullring til 19,25 og eit par kalosjer til 3,60. Så reiser han vidare til Egersund og Kverneland, med trulovingring i lomma!

O.G. og Anna må nok innsjå at dei ikkje kjem utanom «den raude hardingen» som verson, anten dei

Hausten 1898 arbeidde F. A. Underhaug på hjulfabrikken i Trysfjord i Søgne. Dette biletet er teke i 1897. Fabrikken brann ned i 1902 og vart ikkje bygd opp att. Fotograf N. Simonsen, Mandal. Privat eige.

Interiør frå hjulfabrikken i Trysfjord. Biletet er ein god illustrasjon på eit fabrikkmiljø frå slutten på 1800-talet med m.a. open reimdrift. Nede t.v. er det stabla hjulnav på rekke. Mannen som står midt i biletet med svart vest, kvite skjortearmar og hatt er Gabriel R. Kverneland (som seinare tok etternamnet Frøyland). Han var brorson til O.G. Kverneland. Gabriel og eit par andre arbeidarar frå Kverneland reiste til Trysfjord i 1896 eller 1897 og fekk arbeid der. Fotograf N. Simonsen, Mandal. Privat eige.

vil eller ikkje. Marta veit nok også kva ho vil! Dei vert trulova på denne tida. Ungkarstida går mot slutten.

Ekteskap og bonde på Frøyland

Over nyttår i 1899 finn vi Fredrik igjen i arbeid ved Kverneland Fabrik. Han er framleis oppteken av sosialistiske tankar. Den 7. januar betaler han abonnement for «Den 17. Mai» for eit kvartal. Same dag skriv han til laget «Kamp og Seier» i Stavanger. Truleg gjev han melding om at han ikkje kan vera medlem der lenger. Han melder seg inn i «Frøylands Ungdomslag», der han og Marta er aktivt med dei åra dei bur på Frøyland.

Han er også med i losjen «Stålsat», og melder Marta inn her. Den 25.2.98 kjøper han ei «Godtemplarnål» til Marta for 0,50. Ho skulle nok ha nåla på plass den 26.2, for då er dei på godtemplarfest, og Fredrik vert innvigd i distriksgraden.

Så går det mot bryllaup på Kverneland. Den 9. april skriv han brev til mor og far for å fortelja dei om dette. Den 16. april er han i Stavanger, og kjøper seg bryllaupsklede – ialt for kr. 59,22. Bryllaupsdresen kostar kr. 38,- (Dette er det same som 2,5 vekeløner for han, og tilsvarer ca. kr. 8000 for ein arbeidar ved Kverneland idag!)

Han tykkjer nok sikkert det er dyrt nok dette, for 19. april sel han sykkel sin. Han skriv då i boka si: «Fenget for beisikelen kr. 70,-». Vi kan merka oss at han bruker det engelske ordet bicycle i norsk form. Ordet sykkel vart vanleg i norsk langt seinare. Vi kan òg samanlikna med prisane idag. Kr. 70,- for ein sykkel tilsvarer det som vi betaler for ein moped.

Men så attende til bryllaupet. Den 13. mai fører han ymse utlegg vedrørande dette. Han kjøper mel-

lom anna 60 flasker brus som kostar kr. 6,-. Han gjev offer til presten kr. 6,-, til klokkaren kr. 3,- og til «dyrvakti» kr. 1,-. Så står det «pengegåver i bryllaup – kr. 44,-» på inntektsida.

Brudeparet kjøper utstyr for kr. 63,- og Fredrik kjøper «krans og buket» kr. 3,-.

Og så, når det heile er vel over, og brudeparet er «spleisa», fører han kr. 1,- i utlegg for «Berta Kilsutlakokk», og kr. 20,30 som innkome for «Solgt rester av bryllaupsmaten», som han skriv det. Kven som er kjøpar her, nemner han ikkje!

Seinare i mai er han attende i kvardagen. Han tingar på «Norsk Patentblad». Frå før har han tinga på «Vulkan», eit teknisk tidsskrift, som kom ut i København. Den 4. juni setjer han inn kr. 230,- i «Stavanger Handels- og Industribank». Den unge «sosialisten» byrjar si ferd mot kapitalismen!

Fredrik er òg ein ivring fiskar. Fleire gonger finn vi at han har utgifter på fiskesaker. I juni 1899 står det «taum, fluer til oder», og ved andre høve kjøper han taum, fluer og slukar. Han går og på jakt. «Byrsehagel» er ei anna utgift vi finn.

I juli 1899 reiser han og Marta til Jondal på ei veker ferie. Dette er fyrste gong Marta vitjar heimen til Fredrik, og det har sikkert vore ein spanande tur for henne. Rart var det kanskje for Marta å treffa sine to yngste svigerinner, Agathe og Mathilde, som då er 6 og 7 år. Dei to yngste brørne, Aksel og Henrik, er henholdsvis 9 og 11 år. Fredrik kjøper «sluk og fiske-taum» for 2,50 og Marta broderisaker for 1,14, mens dei er i Jondal. Han betaler mor si kr. 10,- for bror sin Albert. Dette er noko Albert har lånt av henne i bryllaupet, og Fredrik tykkjer at det er betre han tek over denne gjelda. Han skal nok krevja broren ved

F.A. Underhaug gifta seg med Marta Kverneland i 1899. Fotograf H. Wiig, Sandnes. Utlånt frå Marta Gudmestad, dotterdotter til Marta og Fredrik Underhaug.

passande høve. Av dette får vi vita at iallefall mora og broren Albert var i byllaupet på Jæren i mai. Faren var då i Afrika. Når dei reiser heim frå Jondal, kjøper dei med seg «kirsebær til sylte», 2 syltekrukker og 4

kg. syltesukker. Dei 4 kg sukker kostar 1,92 – ein noko drøy kilopris om det vert rekna om til dagens kroneverdi. Elles er det å merka at han får tatt 2 fotografi av huset i Jondal før han drar.

I september flyttar Marta og Fredrik inn i eit hus som dei leiger av Sven Frøyland (Sven «Pig»). Sven åtte på den tida minst eit par av gardane på Frøyland, og dette huset sto på ein av gardane kor det òg var løe. Huset var næraste nabo til Rasmus G. Kverneland, og står på Frøyland den dag i dag. Det er bygd i 1840.

Dei nygifte kjøper nå inn bord og stolar og ymse husgeråd kr 55,60, og Martha får «Hushaldarløn» kr. 95,-. Nå er dei «etablerte» som ektefolk skal vera!

Den 16.11. står det i rekneskapsboka: «Jordemori – 3,00» og «Ei vogga – 5,00». Det er Sigrid som har kome. Den 22. november er gamle bestemor Marta Kverneland, 89 år, på vitjing. I rekneskapsboka til Fredrik står det: «Frå bestemor Kværneland - 0,50». Ikkje nokon stor pengesum, men ei lita gåve fra den gamle Marta til den unge Marta for oldebarnet Sigrid.

Det 19. århundre går nå mot slutten. Det unge paret på Frøyland og ei dotter på knapt to månader går inn i eit nytt hundreår som vil gje meir utvikling og større hendingar enn dei i si villaste fantasi kan tenkja seg.

Arbeidar og bonde på Frøyland

Vi skriv nå januar 1900. Den 11.1. skriv Fredrik «solgt skeisene mine – 2,75» (han kjøpte dei for 2,40 eit par år tidlegare!) Same dag abonnerer han på Teknisk Ukeblad for 2,50.

Vi får kjennskap til at det går rundt ei «bidragsliste til Nils Orstad», for F.A. gir kr. 1,00 til dette. Det var

nok litt skralt for «an Nils i Orstadbakkjen», og denne innsamlinga gir oss eit innsyn i korleis det sosiale systemet kunne gjera teneste i ei lita bygd ikring hundreårskiftet.

Den 5. mars er ein merkedag for Fredrik og Marta. Då tek han ut kr. 100,- ifrå banken i Stavanger, og skriv på neste linje: «Kjøpt aksi i Kværnelands – 100,-».

Dette er noko å merka seg. Han «arvar» ikkje sine fyrste aksjar i Kvernelands gjennom kona Marta som ein naturleg kunne tru. Nei, han investerer sine eigne oppsparte pengar i dette. Han har nå kr. 15,- pr. veke i lønn i fabrikk.

Han abonnerer nå på «Stavanger Avis», men held og fram med «Den 17. mai» og «Sosialdemokraten». Dette gjev eit bilete av ein mann som er samfunnsbevisst, og som har eit ynskje om å fylgja med i kva som «rører seg i tiden». I januar 1901 ordnar han og med eit abonnement på «Sosialdemokraten» for Gabriel R. Frøyland, nabo og eldste son av Rasmus G. Kverneland.

I 1900 byrjar han å gjera forretningar med «Norsk Bicyclefabrik». I juli betalar han kr. 183,80 «for cycle». Desse set han saman og sel til arbeidskameratar og andre som er interesserte i dette nymotens framkomstmiddelet. Sambandet med Norsk Bicyclefabrik heldt han til etter han kom til Nærbø i 1907.

Det hender elles ikkje så mykje i resten av 1900. Den 10. september er han i gravferda til A. Njaa, ein person han skreiv regelmessig til, kvifor veit me ikkje.

Den 3. desember blir dottera Astrid født. Dette finn me ikkje noko om i rekneskapsboka hans. Ikkje trong Marta jordmor då nr. 2 kom. Kan henda det er

I september 1899 leiger Marta og Fredrik seg hus av Sven Frøyland på Frøyland. Hausten 1903 kjøper Fredrik denne garden av Sven Frøyland. Huset er bygd i 1840 og det bur framleis folk i huset. Foto: Einar Lea.

nabokona og tante til Marta, Maria Kverneland, som har hjelpt til ved fødelten? Astrid blir fyrst nemnd i boka hans våren 1901. Då har dei kjøpt kjolety til henne. Han kjøper også «Snorre» den våren, for 2,50. Den fyrste barnevogna kjøper dei i mai, og den kostar kr. 16,-. Elles går dette året med heilt vanlege ting. Me ser at S. Lomeland har lånt pengar av han, og betalar desse att noko seinare. Det same gjeld Severin Helgesen som betalar att 3,- kroner han har lånt, med kjøt.

Det var mykje fant og omstreifarar som fór ikring på gardane på den tida. I januar 1902 skriv Fredrik: «1 suppeøse kjøpt av en fant 0,30», og i februar let han seg freista til å bli spådd, for då står det: «Spåkjerringi – 0,25»!

Han kjøper 2 lass torv av Rasmus G. Kverneland for kr. 5,00. Det ser ut som dei som hadde torvmyr, skar meir enn dei brukte sjølve, og selde til dei som ikkje kunne skjera sjølve. Fredrik kjøper òg torv frå Netland og frå Orstad. Prisen ser ut til å ha vore maken, 2 – 2,50 per lass. Den 22. mars er Marta og Fredrik med «Fodna»-brød til bryllaup på Njå. Det er tydeleg at dei har vore med «ei sending», men «fodna»-brød er kan henda eit hardangeruttrykk?

Den 25. mai er familien Underhaug på Nærbø på ungdomsstevne. Lite aner dei at dei 5 år seinare skal flytta til Nærbø og starta ein eigen fabrikk der!

Elles ser vi at Marta har faste inntekter på vask på denne tida. Ho vaskar klede for smedane på fabrikk.

Den 22. oktober 1902 får F.A. utbytte for aksjane sine i Kverneland for fyrste gong – kr. 6,00. Han kjøper og sel mange sykklar i 1902, alle fra Norsk Bicyclefabrik. Bl.a. kjøper Sven Tjessem sykkel for kr. 175,-. Sjølve har F.A. gjeve kr. 117,- pluss frakt for denne. «Sosialisten» har tydelegvis alt lært at det er turvande med noko som heiter «profit»!

Han leiger òg ut sykklar på den tida, mellom anna ser vi at Karl Kverneland betalar 1 krone for ein tur til Figgen.

I september eller oktober 1903 forhandlar han med Svend Frøyland om kjøp av den garden han bur på. Den 18. oktober skriv Fredrik brev til mor si – «Brev til mor om lån av 4000 kr». Han treng middel til kjøpet.

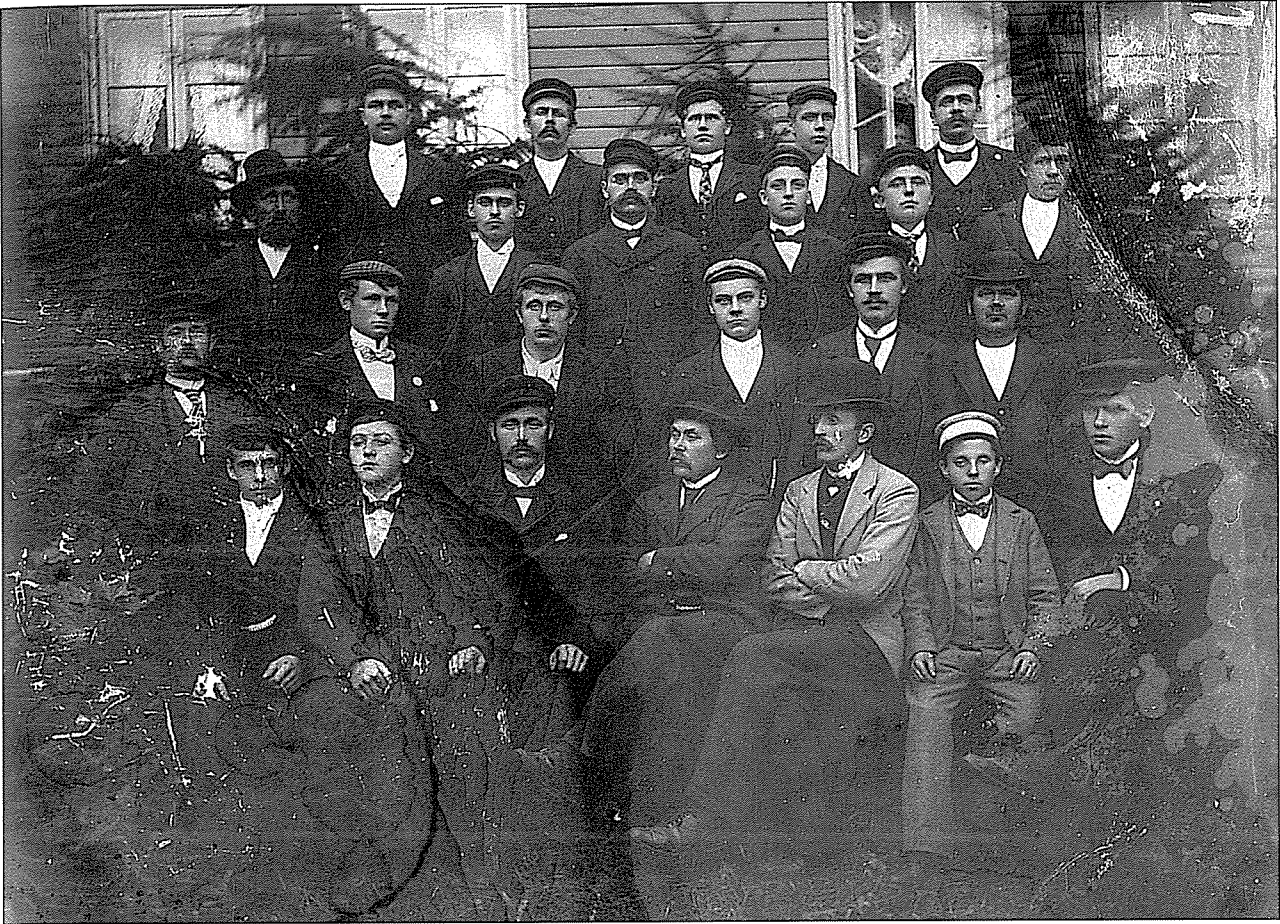
Den 20.12. er det bruk for jordmor att. Då vert Karen fødd. Det vert kr. 5,- for jordmor og kr. 3,75 til doktoren for medisinar. Søstera Margrethe kjem frå Jondal for å vera til hjelp i tida etter at Karen vert fødd. Ho er der i 5 veker, og det er sikkert ei kjærkommen hjelp for Marta.

I mars 1904 vert garden kjøpt frå Sven Frøyland. Kjøpesummen er ca. 3.400,-, og vert betalt i fleire avdrag. Dessuten betalar han kr. 314,- for «kjør, hø, kjerre m.m.» Den 25. mars kjøper han hest for kr. 180,-. Han kjøper sement, bjelkar, bord, og set igong med å vøla den gamle løa.

Den 26. april skriv han: «fået Marta sine arvepenge – 700,-». Det er morsarven som O.G. nå betalar ut. Dei treng pengane nå som dei har kjøpt gard.

Det å arbeida full dag i fabrikk, ha ei kone med 3 småjenter heime og drive gard, er meir enn sjølv ein energibunt frå Hardanger maktar. Han tilset ein dreng som heiter Enok Jensen. Rekneskapsboka gjev oss eit godt innsyn i dei daglege plikter og utgifter på garden:

Dato	Tekst	Utgifter i kroner	Inntekt i kroner
15. mai 1904	«Rausi løbet med stut på Orsta»	0,50	
15. mai 1904	«11 ægg til liggehønen»	1,-	
20. mai 1904	«2 lass sjølsand»	2,50	
20. mai 1904	Berta Kil for 18 dage a 0,25	4,40	
24. mai 1904	For melk til meieriet	9,87	kr. 9,87
24. mai 1904	Betalt superfosfat Øglænd	32,72	

Dette biletet er teke omlag 1899/1900 og viser truleg arbeidsstokken ved Kvernelands fabrikk på den tida. Både O.G. Kverneland sjølv og Fredrik A. Underhaug er med på fotografiet.

Fremste rekke f.v: Bolme, Jonas Moi, Jakob Eide, O.G. Kverneland, kontorist Tvedt, Martin Bredenbekk, Sigurd Seland. Andre rekke f.v: Gabriel Frøyland, Peder Mugås, Olaus Lomeland, Tobias Moi, Olaus Stangeland, Nils T. Orstad. Tredje rekke f.v: Bernt Kiil, Zakarias Bolme, Albret Tjemsland, Søren Torsen, Endre Eigeland, ukjend Bakerste rekke f.v: Johan Kvanvik, Lars Lima, Peder Orstad, Knut Underhaug, F. A. Underhaug. Foto: Kvernelands fabrikk. *Jærmuseet.

I det gamle meieriet på Nærbø starta F. A. Underhaug eigen fabrikk i 1907. Familien hadde husvære i 2. etasje. Dette biletet er frå 1909. Foto: Privat.

Det syner at Fredrik er i full gang som gardbrukar våren 1904. Alle utgifter og inntekter vert førte nett slik han har gjort siden han starta med dette på Voss i 1895.

Den 18. juni står det: «sending i bestemor Kvernlands begravelse – kr. 2,00». Det var mor til O.G. Kverneland, Marta, som døydd i juni 1904 – 93 år gammal. Elles går 1904 med til daglege gjeremål. Dei er i bryllaup den 24. september. Det er dotter til

Rasmus G. Kverneland, Marie, som gifter seg med Christoffer Aasland frå Ålgård. Dei gir ein lampe i gåve til bryllaupet (kr. 7,15), og har kake til kr. 4,00 med som sending.

Han leiger «Nils i Orstadbakken» til å utføre ymist arbeid i fjoset. Han selger «den kvide koen» for kr. 85,-, og kjøper att «Plomrei» frå Jakob Eie for kr. 145,-.

Den 7. desember skiv han: «Modtagen lån av min fader – 2.300» og same dag står det «betalt Svend Frøyland en del for gård – 2.300». Faren er nå heime att etter siste tur til Sør-Afrika, og har tydelegvis økonomi til å hjelpa sonen med gardakjøpet.

Det kan og nemnast at Fredrik kjøper 200 lerketre som han plantar ut.

I februar 1905 tingar han på «Bondevennen», og dette fekk han omlag så lenge han levde. Etter at han starta opp på Nærbø, blei han fast annonsør i «Bondevennen».

Det går greitt for Fredrik som gardbrukar på Frøyland ser det ut til. Gardsdrifta gjev eit overskot som nok må seiast å vera brukbart. Han betalar rest på kjøpesum til Sven Frøyland, kr. 200,- og rest på «Gråmyren» kr. 100,- som han kjøpte av Rasmus Kverneland eller Hans Frøyland.

Men F.A. Underhaug hadde nok ikkje tenkt seg at han skulle bli bonde eller fabrikkarbeidar resten av sitt liv. Hans tekniske hug tilsa noko heilt anna. I april sel Marta og Fredrik garden Frøyland for kr. 3.905,07. Det ser ut som det er Hans Frøyland som er kjøpar. Fredrik sender nå att dei 2.700 han lånte av faren, med tillegg av kr. 55,70 i renter.

23. september reiser han til Næsheim, Nærbø, og den 25. oktober sender han brev til Hans Obrestad, Nærbø, som då åtte det gamle meieriet der. Han har gjort avtale om kjøp av dette. Den 28. oktober skriv

han: «Betalt H. Obrestad på kjøbesummen - 1000,-».

Same dag er han og Marta på Nærbø for å ta «herligheten» i augnesyn.

I desember kjøper han ein motor av «Ola Wig ved Stavanger M. & L.» for kr. 600,- og tingar ein boremaskin same stad.

Marta og Fredrik feirar si siste jul på Frøyland. Tidleg i januar reiser Fredrik til Nærbø, og starter innreing av verkstaden i det gamle meieriet. I 2. etasje er det ein leilighet, og her tenkjer dei å flytta inn og bu den fyrste tida. Den 16. januar skiv Fredrik: «Martin S. Lode i lære i 2 aar. 100 kr. for sidste aar». Emelankton Aadnesen var såleis ikkje den fyrste læreguten hjå F.A., men kom litt seinare!

Det er mykje snø og rennedrev i januar 1907, og flyttinga til Nærbø vert utsett noko for Marta og dei tri småjentene. Fyrst i februar kan dei installera seg i 2. etasje i verkstaden. Etter det Gabriel Underhaug fortel, lånte dei to langkjerrar og hestar av Tønnes G. Kverneland, og kjørte innbuet sitt til Nærbø.

Den 28. februar fører Fredrik inn siste beløp i rekneskapsboka, den siste av dei tri bøkene han har skrive siden Voss i 1895. Den siste skriv han ikkje heilt ut. Han kjøper nå ei ny bok der han startar med «kjøpt Nærbø gamle meieri» – kr. 3000,-.

Eit nytt tidsskifte byrjar nå i Marta og Fredrik sitt liv, og det kjenner vi.